

JOHAN SCHALIN

Ahuen maa ja Alandh

Ensimmäinen kirjallisena säilynyt Ahvenanmaan nimeen liittyvä viittaus on latinankielinen Ahvenanmeren (*Mare Aland*) maininta n. vuodelta 1250. Myös ensimmäinen maininta maakunnasta on latinaksi (*Alandia*) asiakirjassa vuodelta 1281. Ensimmäinen esiintymä muinaisruotsiksi (*Alandh*) on ajoitettu vuoteen 1376. Suomeksi nimi esiintyy 1500-luvun lopulla¹ Herra Martin maanlainkäännöksessä, missä *öninga* 'saaristolaiset' käännetään *Ölandilaiset eli ahuen maan miehett* (Ojansuu 1920, 4–5; SSA, s.v. *Ahvenanmaa*; FSB, 43).

Kattavan katsauksen nimien etymologioinnin historiaan ovat omissa artikkeleissaan esittäneet Sven Andersson (1964–65) ja Lars Huldén (1976). Peter Slotte saattaa nämä katsaukset ajan tasalle teoksessa *Suomalainen paikannimikirja* (SPNK, s.v. *Ahvenanmaa*). Tässä yhteydessä ei ole aihetta kerrata tutkimushistoriaa kuin pääkohdittain.

Vanhemmassa tutkimusperinteessä oli tapana varsin kriittikittömästi olettaa, kuten historiallisten esiintymienkin valossa oli päätelty, että nimi on aina tarkoittanut koko maakuntaa tai koko saaristoseutua. Useimmat tutkijat olettivat alkuun suomenkielisen nimen lainautuneen muinaisruotsia vanhemmasta kielimuodosta, niin että pohjana oli jokin vesistöihin tai vesiaiheeseen muuten liittyvä **ahw*-alkuinen (> *å*- vrt. latinan *aqua* 'vesi' ja gootin *ahva*) johdettu tai johtamaton nominimuoto, jonka merkitys ei vielä olisi kaventunut muinaisskandinaavin merkitykseen '(pieni) joki'.

Uusi käänne tapahtui, kun osoitettiin, että hallinnolliset maakunnat ylipäätään muodostuivat ja eräät niistä saivat *land*-loppuiset asutusnimet vasta niin myöhään, että etymologisesti *å*-*ahva*-sukuisen alkuosan ei sovi olettaa enää merkinneen muuta kuin 'joki'. Tämä taas ei sovi alkuunkaan maakuntaa tarkoittavaan jälkiosaan, koska tälle maakunnalle joet ovat kaikkea muuta kuin tunnusomaisia (Ståhl 1964, 12–13; Andersson 1964–65, 282). Tämän jälkeen on esitetty selityksiä, joissa sekä *land*- että *maa*-jälkiosille oletetaan 'maakuntaa' vanhempi merkitys 'suuri saari'. Se, että nimi olisi alun perin tarkoittanut vain jotakin seudun pääsaarista, on siis oletuksena myöhäinen, ja vaikka se on huolellisesti perusteltu, on toki hyvä muistaa, ettei sille löydy tukea nimen kirjallisista esiintymistä.

Suomenkielisen nimen alkuperää ei ole yksiselitteisesti ratkaistu (SSA, s.v. *Ahvenanmaa*). Kun esiruotsalaista alkuperää on alettu pitää epätodennäköisenä, on ollut luonnollista yrittää selittää nimi omakielisistä aineksista tarkoittaen ahvenissa kannetusta ve-

1 Teksti ajoitetaan nykyään 1577–1585 väliseen aikaan (Koivusalo 2007, 34).

rostaan tuttua saariseutua tai ahvenpyynnistään tunnettua yksittäistä saarta (Andersson 1964–65, 294–296; Huldén 1976, 223–224; SSA, s.v. *Ahvenanmaa*). Nimen erillinen muodostuminen kahdella kielellä ei olisi ainutlaatuista. Esimerkkeinä Itämeren alueelta mainittakoon *Hailuoto* ~ *Karlö*, *Hiidenmaa* ~ *Dagö* ja *Suursaari* ~ *Hogland*. Edellyttäen että *Ahvenanmaa* on alunperin tarkoittanut saarta eikä maakuntaa, sen merkitys sopisi hyvin Saaristomeren muuhun vanhimpaan nimistöön, kuten *Åvensor* ← *Ahven(a)saari* sekä *maa*-loppuiset *Luonnonmaa*, *Airismaa* ym. ja *Innamo* ← *Innamaa*, sekä lukuisat muut Innamon kaltaiset ruotsiin lainatut *mo*-loppuiset esimerkit (Pitkänen 1986, 80–81). Geneetiivimuodolle on rinnakkaistapauksia nimenomaan vanhimmassa nimistössä (Andersson 1964–65, 296).

Vuoden 1976 artikkelissaan Huldén ehdotti mahdollisuutena, että lainautumissuunta olisi perinteiseen oletukseen nähden päinvastainen eli että pääsaaren kantaskandinaavisen nimen originaaliksi voisi sopia nykyisen kaltainen, ahvenenpyyntiin liittyvä suomalainen nimi (Huldén 1976). Tämä on jäänyt viimeiseksi vakavasti otettavaksi uudeksi avaukseksi tässä asiassa. Huldén ei kuitenkaan itse toimittamassaan suomenruotsalaista asutusnimitystä koskevassa kirjassa vuodelta 2001 (FSB, 43 ja 53) enää asetu oman hypoteesinsa taakse, vaan ehdottaa epäröiden uutta muunnelmaa vanhemmasta perusratkaisusta, jonka mukaan *Alandh* on ollut suuri ’saari’, jolla virtasi tunnusomainen ’pieni joki, luoma’. Huldén on sittemmin *Hufvudstadsbladetissa* 23.1.2008 todennut, että suomenkielinen nimi voisi olla ”jähmettynyttä kantaskandinaavia”², joskin hän mainitsee myös yhtä lailla mahdollisena oman vanhemman ideansa koskien päinvastaista lainautumissuuntaa.

Maininnan ansaitsee myös Albrecht Greulen hiljattain (2004, 75f.) julkaisema tulkinta, jonka mukaan nimen alkuosa molemmissa kielissä palautuisi germaaniseen *n*-johdokseen, kuten saksan *Ehn* ja *Ehnheim* (v. 788 *Ehinheim*) < **ah(w)ina*. Greule esittää tulkintaansa irrallisesti, viittaamatta ollenkaan tutkimushistoriaan. Hän ei mainitse edes Hugo Pippingin samankaltaista ehdotusta vuodelta 1917 (Ståhl 1964, 12; Andersson 1964–65, 280f.; Huldén 1976, 220), jota hän siis tietämättään replikoi. Pippingin/Greulen ehdotuksella on suuria heikkouksia: Mikäli tämän kaltainen, nimen alkuosan muodostama *n*-johdos esiintyisi kantaskandinaavissa, siinä tulisi näkyä Vernerin lain mukainen asu ***azwena*. Saksankieliset nimet, joiden vartalossa on soinniton frikatiivi, viittaavat kantagermaniaa nuorempiin johdoksiin, eikä niistä siksi voine hakea tukea Ahvenanmaan nimen tulkinta-

2 Ahvenanmaasta kirjoitettaessa on useamman kerran esitetty sana *ahva* (f.) ’(virtaava) vesi, joki’, ikään kuin se gootin lisäksi edustaisi myös saman etymologian kantaskandinaavista jatkajaa. Näin virheellisesti esim. Lars Huldén vuonna 2001 (FSB, 43) sekä Peter Slotte (SPNK, 16). Muinaisruotsin *ā* (f.) on joka tapauksessa jo feminiinisukuisuutensa takia palautettava asuun **ahwu* < **ahwō* (f.). Tämä rekonstruktio on myös tarkka äännelaillinen vastine niin em. gootin sanalle kuin latinan sanalle *aqua* (fem.) ja siksi täysin odotuksen mukainen. Jää epäselväksi tarikoittaako Huldénin HBL:ssä lisäämä tavuviiva ”*ahva*”, että hän on havainnut oman virheensä. Vielä kantaskandinaavissa muodostuneessa yhdyssanassa on näet säännönmukaista, että feminiini **ahwu* korvautuu pelkistetyllä asulla **ahwa*- muodostaessaan yhdyssanan alkuosan.

taan. Tämän lisäksi on todettava, että oletettu johdos ei saa tukea vastaavasta appellatiivista skandinaavissa eikä tiettävästi missään muussakaan germaanisessa kielessä. Slotte ei noteeraa Greulen ehdotusta (SPNK, 16).

Åland-nimen ongelmallinen nimeämisperuste

Ruotsalaisen *Åland*-nimen omakielistä alkuperää vastaan puhuu edelleen se, että vaikka alku- ja jälkiosa ovat erikseen läpinäkyvät, nimi on liitoksena hyvin hämärä ja vaikea sovittaa ruotsinkieliseen nimistöperinteeseen, koska Itämeren karuilla saarilla ei virtaa 'joki'-nimen ansaitsevia vesistöjä. Ruotsin Lantmaterietin ylläpitämässä tietokannassa "KartSök och ortnamn" ei löydy yhtään *Åö*-nimistä kohdetta ja muita *Åland*-nimisiä saaria on vain yksi, nimittäin n. 20 ha suuri *Ålandet* Norrtäljessä, jossa ei virtaa vesistöjä³. Sinällään tuloksia tuottavilla hakusanoilla *Jokimaa* tai *Jokisalo* ei Maanmittauslaitoksen "kansalaisen karttapaikassa" löydy saarten nimiä. Nimellä *Jokisaari* löytyy kaikkiaan 37 kohdetta, joista 12 on saaria. Näistä seitsemän saarta sijaitsee joissa ja viisi pientä järvisä, jälkimmäisistä useat jokien suiden edustalla. Nimi *Åholm* jakautuu Ruotsissa aivan samalla tavalla.

Ahvenanmaalla vesistöt ovat kooltaan korkeintaan 'luomia', 'ojia' tai 'puroja' (ruotsiksi *ström* tai *bäck* eikä suinkaan *å*). Mitä vanhemmaksi nimen olettaa, sen ongelmallisemmaksi selitys käy, koska maan kohoamisen takia sopii olettaa, että nykyiselläänkin pienet luomat lienevät esihistoriallisena aikana olleet vielä lyhyempiä (vrt. piirros FSB, 50) ja – koska valuma-alueet ovat olleet pienempiä – ehkä myös valumiltaan mitättömämpiä. Tästä huolimatta peräti kolme Ahvenanmaalta mereen laskevaa pientä puroa tai luomaa on varovasti haluttu ymmärtää nimeämisperusteen mukaisiksi 'joiksi'. Tutkijat ovat vuoron perään tyrmänneet toistensa ehdotukset juuri vesistöjen kokoon vedoten (Ståhl 1964, 13–14, jonka kumoaa Andersson 1964–65, 289–294, jonka kumoaa Huldén 1976, 22). Perusteellisimmin Ahvenanmaan paikannimistöön monografiassaan perehtynyt Hellberg (1987, 233) hylkääkin, toisin kuin nyttemmin Huldén (FSB, 53), kaikki 'jokiin' ja 'luomiin' perustuvat ratkaisut epätodennäköisinä.

Ottaen huomioon edellä esitetyt ongelmat kysymykseen on tähän mennessä löydetty vain yksi siedettävä, suomenkielisestä versiosta riippumaton ratkaisu. Anderssonin (1964–65, 296–297, alunperin Matts Dreijerin ehdotusta myötäillen, vrt. Ståhl 1964, alaviite 29) mukaan alkuosa olisi 'soraharjua' tarkoittava muinaisskandinaavin sana *áll* mask. (tai *ál* fem.). Tällainen harjumuodostelma ulottuu Jomalassa Ingbystä Svibyhyhyn. Andersson olettaa muinaisruotsalaisen muodon **alaland* (alkuosa monikon genetiivissä), joka haplogogian myötä varhain olisi muuttunut *aland*-muotoon. Andersson mainitsee myös toisen, kallioista muodostuvan harjanteen Jomalassa, joka siis maaperänsä puoles-

3 Saari sijaitsee syvänteen vieressä, ja sen nimi voi kuulua yhteen alaviitteessä nro 4 annettuun selitykseen.

ta ei ole oikea *áll*. Nämä harjanteet ovat samalla tavalla meriväylältä havaittavia maa-merkkejä kuin Hammarlandin *hammar-* 'kivinen mäki, kallionkieleke, vuorenyppylä' ja Lumparlandin *lump-* 'möykky, paakku' (Andersson 1964–65, 287). Tämä oivallinen ja innovatiivinen selitys ei ole saavuttanut laajaa hyväksyntää (se ohitetaan esim. Slotten tiiviissä katsauksessa SPNK, 16), vaikka sen paremman puutteessa ehkä voisi hyväksyä vähiten ongelmallisena. Selitystä vastaan puhuu ennen kaikkea se, että alkuosa on kovin harvinainen. Vaikka Andersson (1964–65, 297) mainitsee Manne Erikssonin tutkimuksiin viitaten, että selitys saattaisi sopia peräti kuuteen hämäärään *Ål*-alkuiseen uplantilaiseen pitäjän- tai kylännimeen, tätä alkuosaa ei käsitellä näin selitettynä tavallisimmissa ruotsinkielistä ja suomenruotsalaista paikannimistöä koskevissa apuneuvoissa ollenkaan, ja oletetun alkuosan kytkentä tunnetuimpiin appellatiiveihin on hämärä (Hellqvist 1980, Pamp 1988 ja FSO-LEX)⁴. Ruotsinkielisen nimen alkuperä jää siis olennaisesti avoimeksi.

Åland-nimi laina kantasuomesta?

Tässä tutkimustilanteessa on syytä vielä tarkastella Huldénin (1976, 222) huomiota siitä, että suomenkielinen alkuosa sopisi kantaskandinaaviseksi ajoitettuna lainaoriginaaliksi ruotsinkieliselle alkuosalle. Hän on kuitenkin ohittanut etymologiaa koskevat korvautumis- ja ääntiönmukausongelmat (umlaut) kokonaan siirtyessään suoraan suomenkielisestä asusta *ahvena(n)*- kantaskandinaavin sisä- ja loppuheittosääntöihin. Todellisuudessa olisi ensin sovellettava korvautumissäännöt lainautumistapahtumaan ja sitten sisä- ja loppuheittosääntöjen rinnalla myös ääntiönmukaussäännöt, minkä yritän tehdä seuraavaksi.

Ensimmäinen ja viimeinen tavu alkuosassa *ahvena-* korvautuisi epäilemättä aivan vastaavilla foneemeilla tuloksena */ah-/* ja */-na/*. Toisen tavun *-ve-* kohdalla on ongelma, jota Huldén ei ole käsitellyt. Kantasuomen */v/* olisi voinut olla akustisesti lähempänä

4 FSO-LEX (s.v. *ÅL*) mainitsee saaristolaisnimistössä mahdollisen merkityksen 'under-vattensrev' ja Hellqvist 1980 (1939), s.v. *ål-* (5) 'strimma efter ryggen, lång fördjupning i älv' < **anhlō*/**anhla-* ~ kreikka *ankylē* tai ~ sanskrit *āli-* < **ēl-* ja Nielsen 1985, s.v. *ål* II 'smal vandrende; mørk stribe langs ryggen af dyr' < **ēla* < **ēlo*. Kiihtäen Jorma Inkiä hänen huomiostaan siitä, että tämän merkityksen 'syvä (kiemurteleva?) uoma' voisi rinnastaa myös nimeen *Ålesund* norjassa ja kenties *Ålön* Paraisilla. Esimerkiksi Wessman 1935, 395 antaa länsiskandinaavilaisiksi merkitykseksi Falk-Torpiä seuraten myös 'dyb Rende i Elv, Sund eller Fjord; dyb Dal eller Indsænkning mellem Fjelde eller Højdestrækninger'. *Ålön* Paraisilla viittaa varhaisuomalaiseen lainaan, jossa alkuosa olisi ollut **ahl-* (Pitkänen 1986, 342). Edellyttäen, että Hellqvistin rekonstruktio **anhl-* on oikea se olisi kantaskandinaavin eräässä kehitysvaiheessa esiintynyt **ahl-*alkuisena (vrt. **fanhan* > **fāha* > *fā* 'saada'). Tällöin *Ålön* nimi voisi olla laina edestakaisin kantaskandinaavisesta muodosta, joka rinnastuu myös *Ålesund* nimeen. Myös Paraisten *Ålön* on ainakin nykyään erisuuntaisten salmien perukoilla. Näin oletetun nimen **ālaland* selittäminen Saltvikin tienoon kapeiden syvien salmien valossa kaipaaisi oman tutkimuksensa. Annettu rekonstruktio ei tietenkään tällöin selittäisi suomenkielisiä nimeä.

kantaskandinaavin /b/-foneemia kuin sen /w/-foneemia. Huldénin oletus kuitenkin pitää puoliaan, sillä suomen yhtymä *-hv-* ei olisi voinut korvautua foneemiyhtymällä ***/-hǃ-/*, koska yhtymä ei esiintynyt kantaskandinaavissa, jolloin yhtymä */-hw-/* olisi ollut lähin⁵. Se, millä kantasuomen /e/-foneemi tarkalleen on saattanut korvautua, edellyttäisi laajaa katsausta kantaskandinaavin äänne muutoksiin, koska tavu sijaitisi kaikkein heikkopainoisimmassa asemassa ja sen vokaali olisi siten tullut senaikaisten rajujen mullistusten kohteeksi. Tässä yhteydessä riittää huomautus, että sana rinnastuu hyvin preteritin partisiipeihin ja joihinkin adjektiiveihin, joissa keskimmäisen tavun suppenemassa oleva etuvokaali ei ehtinyt aiheuttaa *i*-mukausta ennen asettumistaan muinaisruotsin palataalivokaaliksi⁶. Huldén (1976, 222) kattaa välillisesti tämän viittaamalla Hugo Pippingin argumentointiin.

Asusta **ahw?n(a)-* olisi kehittynyt ilman ääntiönmukausta juuri muinaisruotsin *ā(n)*. Vaikka sääntöjen mukainen kehitys olisi lähtökohtaisesti kulkenut kohti **ā-in* kaltaista kaksitavuista rakennetta, niin pääpainollisen vokaalin jälkeen *i*-vokaali ei olisi säilynyt enää muinaisruotsalaiseen aikaan (Wessén 1958, 51), minkä osoittavat mm. yksitavuisien *a*-vartaloiden dativimuodot *sko* (m.) 'kenkä' ja *træ* (n.) 'puu' (Wessén 1958, 85, 90). Loppunasaali *n* olisi pudonnut *l*-alkuisen jälkiosan edestä, kuten Huldén (1976, 222) on jo huomauttanut⁷. Alkuosan **ān-* mahdollinen loppunasaali ei olisi ollut geminaatta, koska vaikka originaalin kolmas tavu olisi ollut suljettu **ahvenan*, niin jälkimmäinen **n* olisi pudonnut varhain kantaskandinaavisen äännelain mukaisesti, tai mikäli se olisi lainautunut tämän äännelain jälkeen, se olisi pudonnut mukautuessa vartaloasuun – kielen rakenteita noudattaen – muodostaessaan yhdyssanan jälkiosan **landa* kanssa.

Välijohtopäätöksenä voidaan todeta, että ruotsinkielisen nimen *Åland* alkuosa *ā-* olisi hyvinkin voinut lainautua muinaissuomalaisen nimen alkuosasta *ahven(an)-*. Tämä ruotsinkielinen etymologia todistaisi suomenkielisen nimioriginaalin varhaisuuden. Foneettiset seikat sopisivat hyvin arkeologian todistukseen ajankohdasta, jolloin vanhempi svealaisasutus ja suomalainen muuttoliike ovat kohdanneet n. 600-luvulla (Huldén 1976, 221; Hellberg 1987, 11–12). Riippumatta siitä, edustiko myöhäisrautakauden asutus itse Ahvenanmaalla kielellistä jatkuvuutta, mikä on kiistanalaista, muinaisskandinaaviin lainattu nimi olisi toki voinut säilyä Ruotsin itärannikolla ja kehittyä muinaisruotsiin saakka.

5 Siihen mennessä kun *Åvensor* ← *Ahvensaari* lainautui n. 700 vuotta myöhemmin, muinaisruotsissa ei ollut enää vokaalin jälkeisessä asemassa /h/-foneemia ollenkaan, jolloin akustisesti lähempi /b/-foneemi oli taas luonnollisempi tulema. Jos frikatiivinen /b/-foneemi olisi tullut Ahvenanmaan nimeen, se olisi siinä esiintynyt vielä historiallisena aikana (***Åvland*), koska frikatiivi ei olisi kadonnut vanhimman sisäheiton seurauksena.

6 Esimerkiksi *galin-* 'hullu, väärä' < **gale(?)na-*. Jos sana olisi korvautunut asuun **ahwina-* niin */-i-/* olisi ennen putoamistaan aiheuttanut ääntiönmukauksen kuten rinnakkaistapauksissa *göra* 'tehdä' (< **gærwa* < **garwian*), *ärr* 'arpi' = misl. *örr* (< **arwiz*) ja mr. *öx* 'kirves' (< **akwisi*) > nr. *yxa*.

7 Jos */-n/* olisi tullut kantaskandinaaviin varhain sananloppuisessa asemassa, se olisi pudonnut jo äännelaillisesti kantaskandinaavisena aikana.

Nimen merkitys mahdollisen lainautumisen aikaan

Lainahypoteesi antaa aihetta asettaa kyseenalaiseksi, onko jälkiosa alkujaan kuulunut niemeen ja viittasiko nimi todellakin yksittäiseen saareen. Mahdollinen jälkiosa ei ainakaan ole saanut samaa kohtelua kuin alkuosa *Ahven(an)-*, koska tulos ei ollut ***āma* tms., mikä olisi astetta odotuksenmukaisempaa, mikäli jälkiosa olisi ollut olemassa lainautumisen aikaan. Lisäksi on epätodennäköistä, että *Ahvenanmeri*, jonka nimihän ei ole ***Ahvenanmaanmeri*, olisi saanut nimensä yksittäisestä saaresta, samalla kun nimestä puuttuu juuri tuo elementti *maa*. Kaikki tämä saattaisi viitata siihen, että meren nimeämisen aikaan oli vielä olemassa itsenäinen pelkän alkuosan kaltainen propri ilman jälkiosaa *maa*. Tässä tapauksessa täytyy pitää lähes varmasti poissuljettuna, että merkitys voisi kuulua etymologisesti yhteen kalannimen *ahven(a)* kanssa, koska pelkkä *ahven(a)* ei liene nimeämisperuste sen paremmin saarelle kuin maakunnallekaan. Lainan ajoitus on myös huonosti yhteen sovittavissa esitetyn nimeämisperusteen kanssa, joka on yhdistetty keskiaikaista yhteiskuntaa edellyttävään ja useita vuosisatoja myöhemmin todettuun ahvenien muodossa kannettuun veroon (Andersson 1964–65, 295; SSA, s.v. *Ahvenanmaa*).

Jälkiosan myöhemmälle lisäämiselle olisi järkevä syy ja selitys. Se voisi liittyä nimen siirtymiseen keskiaikaisen hallinnollisen maakunnan nimeksi. Tämä noudattaisi yleistä käytäntöä, jonka mukaan *maa-* ja *land-*loppuiset maakuntanimet (ja näistä maakuntanimistä kehittyneet maiden nimet) ovat valtaosin juuri sellaisia muodosteita, joissa alkuosat ovat mitä ilmeisemmin alkuperäisempiä kuin yhdistelmä, johon jälkiosa sisältyy. Tämä väittäjä on tosi niin ruotsin kuin suomen kielen osalta, vaikkakaan muodosteet eivät molemmissa kielissä ole aivan samaa nimityyppiä⁸, eivätkä välttämättä samanikäiset. Eri taustasta kielii myös se, että jälkiosat *land* ja *maa* esiintyvät usein aivan eri maakuntanimissä: *Pohjan-maa* mutta *Norrbotten* tai *Österbotten*, *Taalain-maa* mutta *Dalarna* ja toisaalta *Lapp-land* mutta *Lappi*, *Tavast-land* mutta *Häme*. Tämä seikka vahvistaa sitä käsitystä, että jälkiosat on suomessa ja ruotsissa tavallisesti erikseen lisätty vanhempaan ja itsenäiseen alkuosaan.

Herra Martin maanlainsuomennoksen kauppakaaresta (AGRICOLA) on tehtävissä se johtopäätös, että nimellä *Ahuen maa* ainakin tässä vanhimmassa tunnetussa kontekstissa oli lähinnä maastonimen merkitys. Se esitetään synonyymina alkukielen sanalle *öninga*, joka voi tarkoittaa sekä suppeammin 'Öölannista kotoisin olevaa' että yleisemmin 'saarrelaista/saaristolaista', mutta ei toki spesifisesti 'Ahvenanmaasta kotoisin olevaa'. Herra Martti kääntää *Ölandilaiset eli ahuen maan miehet*⁹. Tällä hän tuskin tarkoittaa, että Ah-

8 Ruotsin kielessä alkuosa on pääsääntöisesti etnisyyttä tai heimoon kuuluvuutta ilmaiseva kansallisuuspropri: *Lapp-land* 'lappalaisten maa', *Fin-land* 'varsinaissuomalaisten maa', *Tavast-land* 'hämäläisten maa', *Est-land* 'eestiläisten maa' ja *Ryss-land* 'venäläisten maa'. Suomen kielessä alkuosa on pääsääntöisesti lähes synonyyminen nuoren keskiaikaisen laajennetun muodosteen kanssa: *Häme* ≈ *Hämeen-maa* ja *Suomi* ≈ *Suomen-maa*.

9 Ahvenanmaan alkuosan alkuperäistä itsenäisyyttä vastaan ei ainakaan sodi myöskään

venanmaata voisi kutsua myös Öölnannin nimellä, (sanalla *eli* oli sitä paitsi tuolloin myös merkitys 'tai'), vaan hän toteaa ensin *öningan* primäärin merkityksen ja *eli*-sananjälkeen hän antaa oman tulkintansa, että tätä viittausta pitää myös alkukielen toisen merkityksen mukaisesti soveltaa saarelaisiin yleensä ja siis saaristomeren asukkaisiin, joita *ahuen maan miehett* olivat. Tulkintaa siitä, että Herra Martin aikalaiset ovat ymmärtäneet sanan *öninga* merkityksessä 'saaristomereläiset' tukee myös Ljungo Tuomaanpojan saman virkkeen vanha käännös, joka kuuluu *luoto cansa* 'saariston väestö' (Ojansuu 1920, 4–5).

Maakunnan nimelle, joka on muodostettu maastonimen perustalle, löytyy täysin rinnakkainen tapaus, *Pohjanmaa*. Muut nimet, kuten *Peräpohja* tai *Länsipohja* sekä *Pohjanmeri* (huom. ei *Pohjanmaanmeri*) ja *Pohjanlahti*, kielivät selvästi siitä, että myös tässä tapauksessa pelkkä käytöstä jäänyt *Pohja* on itsenäinen nimeämiselementti, jonka merkitys on alkujaan perustunut enemmän topografiaan kuin maakuntalaitokseen (näin myös SPNK, s.v. *Pohjanmaa*).

Oletetaan siis hetki, että *Pohja*-alkuiset nimet tyypiltään ja rakenteeltaan rinnastuvat kahteen *Ahven*-alkuiseen nimeen ja että jälkimmäinen alkuosa merkitsi lakikäännösten todistuksen valossa Saaristomeren seutua, samoin kuin *Pohja*- viittaa Pohjanlahden seutuun. Tässä valossa näyttäisi yhä todennäköisemmältä, että nuorempi versio *Ahvenanmaa* on kansanetymologinen ja sekundaarinen (epeksegeettinen) genetiivilaajennus suhteessa vanhempaan ja alkuperäisempään versioon *Ahven-maa*, joka jo keski- ja uuden ajan taitteessa oli menettänyt läpinäkyvyytensä. Herra Martin lakitekstissä on nimenomaan lyhyt muoto *ahuen* (*ahvenan* sijasta). Niinkin myöhään kuin Lönnrotin sanakirjassa esiintyy rinnakkain *Ahwenanmeren* kanssa *Ahwenmeri* (Ojansuu 1920, 4–5; SPNK, s.v. *Ahwenanmeri*). Näin ollen alkuosa olisi alkujaan muodostettu genetiivisijaan *Ahve-n-*, aivan kuten *Pohja-n*-tapauksessa on asian laita. Tälle löytyy rinnastuksia nimenomaan vanhimmasta nimistöstä (Andersson 1964–65, 296).

Kantasuomalainen nimi germaaninen laina?

Jos *Ahvenanmaan* nimen alkuosa ei siis liitykään *ahvenenpyyntiin* tai *-verotukseen*, on lainaetymologian mahdollisuus otettava uudelleen tarkasteluun. Tähän onkin tänä päivänä aivan eri edellytykset kuin Karstenin, Pippingin ja Ojansuun aikoihin. Onhan tieto varhaisten germaanisten lainojen korvautumissäänöistä edennyt muutamien viimeisten vuosikymmenten kuluessa huomasti. Aikaisemmalla sukupolvella ei myöskään ollut ratkaisua ruotsinkieliselle nimelle, jonka harhaan osunut kytkentä suomalaisen nimen lainaoriginaaliin häiritseviin suomenkielisen nimen etymologiointia. Lainoilla voi myös olla merkittävästi varhaisempi kuin noihin aikoihin osattiin olettaa. Olen edellä osoittanut mahdolliseksi, että nimi oli omaksuttu kantasuomeen jo ennen kuin se lainautui (takaisin) kantaskandi-

se, että vanhimmassa kirjallisessa esiintymässä *ahuen* ja *maan* on kirjattu erikseen, joskaan siitä ei voi myöskään paljoa päätellä.

naaviin kenties seitsemännellä vuosisadalla. Tänä päivänä tiedetäänkin, että suomalaisten läsnäolo Lounais-Suomen rannikoilla on verrattoman paljon vanhempaa kuin mitä osatiin edes 60-luvulla (Andersson 1964–65, 294–295) olettaa. Näyttäisi myös siltä, että muitakin paikannimiä on voinut lainautua varhaisesta kantagermaanista (SPNK, s.v. *Aurajoki*, *Eura*, *Karjaa* ja *Kymijoki*).

Olisi luonnollista hakea lainaoriginaali kantagermaanin ’saarta’ tai ’saaristoa’ merkityksestä sanasta. Tätä ovat yrittäneet Hultman ja Ojansuu. Hultmanin yritys on käsitelty ja torjuttu spekulatiivisena yhä uudestaan (Ståhl 1964, 11–12; Andersson 1964–65, 281; Huldén 1976, 218), eikä ole syytä palata hänen argumentointiinsa enää tässä yhteydessä. Sen sijaan Ojansuun ehdotukselle ei ole suotu uutta tarkastelua¹⁰. Ojansuun lyhyessä artikkelissa on toki lukuisia vanhentuneita tietoja. Tiedämme esimerkiksi, että *Önningby* Jomalassa ei ole saanut nimeään *Ahvenanmaasta* vaan öölantilaisista uudisasukkaista (Hellberg 1987, 18). Tiedämme myös, ettei Ahvenanmaalla oikein sovi olettaa olleen saarennimen ”goottiin perustuvaa rinnakkaismuotoa”, josta ruotsinkielinen nimi olisi kehittynyt (Ojansuu 1920, 4). Näistä epäonnistuneista argumenteista huolimatta ajatus, että *ahv*-alkuisen nimen originaalina on nimenomaan ruotsin *ö*-appellatiivin varhainen edustaja on lähtökohdiltaan terve ja ansaitsee uuden käsittelyn.

Ojansuu lähtee ”kantaskandinaavisesta” rekonstruktiosta ***ahvjō-* ’saari’, mikä ei vastaa nykytietojamme. Kantaskandinaavin asu oli **auju-*. Tämä vuorostaan palautuu vanhempaan kantagermaanin asuun **aʒwiō-*, joka siis asettuu ns. Vernerin lain mukaiseen soinnillisuusvaihteluun ’jokea’ tarkoittavan sanan **aχwō-* kanssa (Nielsen 1985 s.v. *ø*). Tämä vanhempi **aʒw-* sopii nykykäsityksen mukaan suomalaisen *ahv*-alun originaaliksi; nykyään on löydetty lukuisia sanoja, joissa kantagermaanin soinnillinen spirantti /ʒ/ on korvattu myöhäiskantasuomen foneemilla, josta on kehittynyt nyky-suomen /h/. Sekvenssi ***kv* oli joka tapauksessa myöhäiskantasuomessa täysin mahdoton, joten *hv* on täysin odotuksenmukainen ja sille löytyy rinnakkaistapauksia (Hofstra 1985, 167–168).

Originaalin on semanttisesti vertailukelpoisten rinnastusten valossa täytynyt olla monikossa. Skandinaavisista kielistä tunnetaan lukuisia tapauksia, joissa ’saaret’ tai ’luodot’ monikossa ovat propristuneet käytössä. Kokkolan kunnan osa, entinen itsenäinen kappelikunta *Öja* on tästä oiva esimerkki, joka on saman monikollisen etymologian nuorempi edustaja. Lantmäterietin tietokanta (Kartsök) antaa lukuisia osumia, joista Hellqvist (1980, s.v. *Ystad*) mainitsee Ystadin naapuripitäjän *Öja*. Myös Islannin *Vestmannaeyjar*-saariin viitataan pelkällä propristuneella *Eyjar*-nimikkeellä. Suomen etelärannikon ruotsalaismurteissa monikko *Skären* [šærin/šæren] on samalla tavalla propristunut tarkoittamaan ’saaristoa’. Originaalin lähtömuodoksi olisi siis tämän valossa oletettava rekonstruktio *kgerm. *aʒwiōz*. Feminiinin taivutuksessa *z*-pääte esiintyy sekä nominatiivissa että akkusatiivissa, joten sen huomioonottaminen on perusteltua¹¹.

10 Vrt. kuitenkin Matts Dreijer, Huldénin (1976) alaviitteessä nro 3.

11 Datiivi onkin useimmiten väistynyt paikannimissä akkusatiivin tieltä kuten Pohjanmaan *Öja*-nimessä, jossa *r*-pääteen kato monikon akkusatiivissa ja yhteenlankeaminen genetiivin kans-

Rinnastuksia monikollisista originaaleista lainautuneista sanoista on luonnollisesti vaikea löytää. Yksikössä *jaz- (*iaz)-loppuiset originaalit ovat olleet maskuliinisia substantiiveja ja lukuisia adjektiiveja. Monet esimerkit, joissa loppusibilanttia edustaa suomeksi *s*, ovat jo alunperin kaksitavuisiksi lainautuneita *ratsas* < *rac̥cas ← *raid̥ja- ja *huojas* < *hookjas ← *hōz̥(i)jaz¹². Esisuomalainen fonotaksi ylipäätään suosi kantaaurilaisena perintönä vahvasti kaksitavuisia vartaloita kuten myös balttilaislainoissa *rihma* ← *rišima-/*rišama- ja *vehma-ro* ← *vežima-. Näin ollen on pidettävä mahdollisena, että originaalia *azwiōz ei nimenomaan vanhempana kantagermaanaisena aikana olisi korvattu kolmitavuisella rakenteella **ahvijos > **ahvios vaan kaksitavuisella. Kolmen konsonantin yhtymä **hvj ei olisi ollut mahdollinen, joten puolivokaali *j* olisi hyvinkin voinut jäädä kokonaan ilman edustusta.

Kun tämän perusteella tulee päätellä, missä kantasuomalaisessa asussa nimi olisi voinut lainautua, täytyy todeta, että aivan rinnasteisia tapauksia on vaikea löytää substantiivien joukosta. Epävarma esimerkki *e*-vartaloisesta korvautumisesta on *arki* ← kgerm. *arziōn- (originaalin asu on tosin voinut olla muunlainen, mm. *īn*-vartaloinen; Hofstra 1985, 404). Rinnastusten niukkuus voi olla sattumaa, koska esimerkkejä varmoista germaanisisista *iō*-vartaloisista nomineista on näin vanhoilta ajoilta rajallinen määrä. Lainautuneiden kantasuomalaisten *e*-vartaloiden originaaleissa esiintyy kyllä laaja kirjo erilaisia originaalien päätevokaaleja, joiden joukkoon *-iō* sopisi hyvin. Tukea tälle fonologiselle olettamalle löytyy verbeistä, joiden joukosta löytyy useita varhaisia tapauksia, joissa originaalin *ja*-pääte on korvautunut, kuten *hakea* < *šaki-, *kärsiä* < *kārti-, *käydä* < *kāwi-, *pyrkä* < *pürki*-, *väsyä* < *väsi- (Hofstra 1985, 227).

Tällainen *e*-vartaloinen vaihtoehto *ahvi/*ahve- ← *azwiōz näyttäisi mahdolliselta vain jos ajoittamista voitaisiin varhentaa todella merkittävästi, käytännössä varhaismetalliaikaan. Näin vanhaksi paikannimistöä on ylipäätään vaikea osoittaa mm. siksi, että on vaikea löytää foneettisia kriteerejä paikannimistön ikäämiselle, paitsi juuri tapauksissa joissa nimi on säilynyt kahdessa kieliryhmässä. Ääniseikoin on todistettu ainakin etnonymyihin perustuva *Häme* ~ *Sápmi*. Yhtä varhaista ajoittamista edellyttää myös Jorma Koivulehdon ehdottama lainaetymologia *Kymi/Kyme*- ← *kwēmia(z) (SPNK, s.v. *Kymijoki*), joka myös muodostaisi hyvän rinnasteisen tapauksen äännesubstituutioille.

Niukkojen rinnastusten valossa voisi ehkä silti paremminkin olettaa, että monikon *z*-loppuinen pääte olisi edustunut kantasuomalaisena */š/ > */fj¹³ > /h/ -foneemina, eli var-

sa on myöhäinen keskiaikainen kehitys.

12 Tapaukset *kauppi(j)as* ← *kaupijaR, *valti(j)as* ← *waldijaR, jotka mitä ilmeisemmin ovat nuoremmalta kantaskandinaaviselta ajalta, jolloin myöhäiskantasuomen fonotaksi on jo ollut sallivampi, eivät sovellu vastaesimerkeiksi, koska tähän aikaan ko. lainaoriginaali olisi jo kehittynyt myöhäisempään muotoon *aujōR.

13 Käytän tässä nykyruotsin palatovelaariselle hankausäänteelle käytettyä foneettista symbolia, joka edustaa erästä mahdollista välietappia varhaiskantasuomen suhuässän ja myöhäiskantasuomen laryngaalin välillä. Kts. <http://sv.wikipedia.org/wiki/Svenska#konsonanter>

taloon olisi lisätty kantasuomessa yleinen johdin *-eh-* < **-eš-*. Näin on saattanut korvautua nominatiivin **z-*loppuinen pääte esim. sanoissa *kave(h)*, *palje(h)* ja *vanne(h)* sekä kenties myös sanassa *hylje(h)* (SSA, s.v. *hylje*, *kave*, *palje* ja *vanne*; vrt. kuitenkin muitakin mahdollisuuksia painottava Hofstra 1985, 99). *Ahvenanmaan* nimen nykyään kansanetymologisesti laajennettu alkuosa olisi tämän mukaan alun perin lainautunut asussa **a3wiōz* → **afjvefj-* > **ahve(h)en* +*maa*.

Vanhassa kirjasuomessa jälkitavujen vokaalien pituutta ei pääsääntöisesti merkitty. Kirjoitusasu *hemen maa*, joka esiintyy esim. Agricolan *Uuden testamentin* toisessa alkupuheessa (SOKL, alkupuhe.html – vrt. myös samassa tekstissä ”*nin moninaiset puhet ouat*”) edustaa siis vanhassa suomessa nimenomaan muotoa, josta vartalon *h-*äänne on jo kadonnut vokaalien välistä ja näin muodostanut jälkitavun pitkän vokaalin. Vanhan suomen esiintymä *ahuen maan miehett* rinnastuisi siis tältä osin täysin kirjoitusasuun *hemen*, joka edustaa oleellisesti samaa ääntämystä kuin nykysuomen kirjoitusasu *hämeen*.

Lopuksi on hyvä todeta, että näin perusteltua lainaetymologiaa tukee myös esiintymä vuodelta 1833 (SSW, luku 2), jossa *Ahvenanmaasta* on käytetty nimeä *Ahveen-maa*¹⁴: ”Naula (1 tb) vettä otettu keskeltä Itämeren eli Kotimeren aukkoa, esi-merkiksi *Ahveen-maan* ja Gottlandin välillä, sisällänsä pitää ainoasti puolen (1/2) luotia, vaan Englannin kohdalta, Atlantin merestä otettu naula vettä, sitä vastaan 4 luotia suolaa”. Tämä voisi olla arkaismi, joka ei ole läpikäynnyt lounaismurteiden rannikkoalueella säännönmukaisesti toteutunutta kehitystä **ahvee(n)-* > lounaismurre **ahve(n)-* (Ojansuu 1920, 5) eikä siitä seurannutta kansanetymologista laajennusta.

Lainautuessaan kantaskandinaaviin jo varhain myöhäiskantasuomen **ahveh-*asun sananloppuinen laryngaali olisi saattanut pudota jo korvautumisvaiheessa, koska kantaskandinaavissa */h/ ei esiintynyt sananloppuisesti. Toisaalta originaaliksi olisi ehkä ennemmin käynyt, edellä kuvatun hankaluuden valossa, taivutettujen sijamuotojen vartalo mksm. **ahvehe-*, josta myöhemmässä vaiheessa, kun kantaskandinaavin */h/ putosi vokaalien jälkeen aiheuttaen sijaispidennyksen, olisi tullut ksk. **āwē-*. Saman äännelain ollessa produktiivisessa vaiheessaan myöhäiskantasuomen sekvenssi *-eh* olisi myös voinut korvautua suoraan samalla historiallisesti pitkällä päätevokaalilla */ē/ > msk. /i/, josta mm. maskuliinin ja neutrin *a-*vartalon yksikön dativiin *i-*pääte (*landi*, *manni* ym. esimerkkejä) polveutuu. Samoista syistä, joita edellä on perusteltu, minkään näistä vaihtoehtoista ei olisi pitänyt aiheuttaa *i-*mukausta vartalovokaaliin.

14 Kiitän Jorma Inkiä tästä kallisarvoisesta havainnosta, joka ilmeni vasta oikolukuvaiheessa. Verkkosivun lähteen kirjoitusasu on tarkistutettu Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksesta sähköpostitse.

Päätelmät

Ehdotan siis etymologiaksi kaksisuuntaista lainaa:

– mr. *āland* < varh.msk. **ā-(i)+land* 'saaristomeren alueen maakunta' < ksk. **ahwē* (tai **ahwe*) 'saaristomeren alue' ← mksm. **ahveh-* 'saaristomeren alue'¹⁵ < keskiksm. **afvef-* ← (v)kgerm. **aʒwiōz* 'saaret, saariryhmä, saaristo'

(tai ← mksm. **ahve-* 'saaristomeren alue' < keskiksm. **afvi-* ← (v)kgerm. jne...)

Skandinaaviskielinen nimi olisi laajennettu *land*-nimeksi myöhäisrautakaudella Ahvenanmaan tultua mielletyksi läntisen saaristoalueen maakunnalliseksi yksiköksi. Jälkiosan lisäämiseen olisi niinikään myötävaikuttanut äännelakien aiheuttama nimen raju lyheneminen. Nimen alueelliseen tarkoitteen kaventumiseen olisi vaikuttanut se, että saaristomeren suomenkielisillä itäosilla ei ollut yhtenäistä hallintoa Ahvenanmaan kanssa, jolloin jälkimmäinen oli todellisuudessa ainoa 'saaristomaa(kunta)'.¹⁶

Suomenkielinen nimi olisi laajennettu jälkiosalla *maa* ruotsinkielisen nimen vaikutuksen alaisena myöhemmin myöhäiskeskiajalla, ja laajennettu versio olisi ajan myötä syrjäyttänyt lyhyemmän alkuperäisen nimen. Ylimenokauden ajan lyhyemmällä ja alkuperäisemmällä nimellä **ahveh* on voinut olla yleisempi ja alueellisesti laajempi merkitys kuin ruotsinkielistä maakuntaa tarkoittavalla nimellä *Ahveen maa*. Nimi olisi lopulta laajentunut asuun *Ahvenan-maa* kansanetymologisesti, kuten jo mm. Ojansuu (1920, 6) on olettanut.

Tämän etymologian suurin epävarmuustekijä on suomen- ja ruotsinkielisten nimien yhteiseksi originaaliksi oletetun **ahve(h)*-maastonimen hypoteettisuus. Skandinaavisille ja suomen kielille yhteistä ja äännelaillisesti näin vanhaksi varmasti ajoitettavaa nimistöä on myös ylipäättään vaikea löytää Suomen rannikoilta¹⁶. Ahvenanmaa olisi siis erityistapaus, mikä toisaalta ei olisi hämmästyttävää, kun kerran maakunta sijaitsee kielirajalla. Sinällään hypoteettisen selityksen yksi etu löytyy semanttiselta puolelta: se lienee paras tapa välttää ylimääräiseltä oletukselta, jonka mukaan yksittäisen saaren nimi olisi siirtynyt tarkoittamaan koko maakuntaa. Oletettu maastonimi **ahve(h)* saa myös tukea nimen kahden historiallisen jatkajan riippumatomasta todistuksesta, tekstiesiintymästä vuodelta 1833 sekä uskottavasti selitettävissä olevasta lainaetymologiasta. Vaikka näin monelta

15 Suomen *Turku* lienee silti saanut *å*-alkuisen ruotsinkielisen nimensä joesta, joka virtaa sen läpi, vaikka tämä *Ålandin* etymologia tietenkin teoriassa antaisi myös toisen selitysmahdollisuuden eli 'saaristoalueen pääasutuspaikka'.

16 Muinainen länsiuusmaalainen suurpitäjä *Karjaa* < **Karjas/Karjaha*- voisi olla tällainen tapaus edellyttäen, että paikkakunta on saanut nimensä kantagermaanin sanasta **χarjaz* 'sotajoukko' (SPNK, s.v. *Karjaa*) ja että Snorre Sturlasonin mainitsema paikannimi *Herdalar* Suomen rannikolla on saman lainaoriginaalin suora jatkaja (Schalin 2008).

suunnalta tuettu oletus onkin vähemmän epävarma kuin pelkän yhden jatkajan varaan rakennetut spekulatiiviset originaalit, etymologiaa ei toki voi pitää varmana, mutta niin kauan kuin ruotsinkieliselle nimelle ei ole muutakaan hyväksyttävää alkuperää, näin selitetty lainaetymologia tarjonnee houkuttelevan vaihtoehdon.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

- AGRICOLA = Vanhoja suomenkielisiä dokumentteja ja kirjoja. <http://agricola.utu.fi/hist/kktk/25.8.2008>
- FSO-LEX = Finlands svenska ortnamn -namnledslexikon. <http://kaino.kotus.fi/svenska/ledlex/25.8.2008>
- KARTSÖK = Lantäteriets KartSök och Ortnamn. <http://www2.lantmateriet.se/ksos/index.html25.8.2008>
- KARTTAPAIKKA = Kansalaisen karttapaikka – Maanmittauslaitos.
<http://kansalaisen.karttapaikka.fi25.8.2008>
- SOKL = Kirjasuomen kehitys.
<http://sokl.joensuu.fi/aineistot/aidinkieli/kirjasuomi/alkupuhe.html25.8.2008>
- SSW = Sanan Saattaja Wiipurista 1833, nro 13.
<http://agricola.utu.fi/hist/kktk/sanansaattaja/SSV1833-13.html25.8.2008>

Painetut lähteet

- ANDERSSON, SVEN 1964–65: Landskapsnamnet Åland. *Budkavlén XLIII–XLIV*, s. 280–300. Organ för Brages sektion för folklivsforskning och Institutet för nordisk etnologi vid Åbo akademi.
- FSB = HULDÉN, LARS (toim.) 2001: *Finlandssvenska bebyggelsenamn. Namn på landskap, kommuner, byar i Finland av svenskt ursprung eller med särskild svensk form*. NILS MARTOLA – KURF ZILLIACUS – RITVA LIISA PITKÄNEN m.fl. & ÅKE GRANLUND – CARL-ERIK THORS. Skrifter utgivna av Svenska litteratursällskapet i Finland nr 635. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
- GREULE, ALBRECHT 2004: Entlehnte "Wasserwörter" in den ostseefinnischen Sprachen und die frühgermanische Hydronymie. *Etymologie, Entlehnungen und Entwicklungen. Festschrift für Jorma Koivulehto zum 70. Geburtstag*, s. 73–82. IRMA HYVÄRINEN – PETRI KALLIO – JARMO KORHONEN – LEENA KOLEHMAINEN. Mémoires de la Société néophilologique de Helsinki LXIII. Helsinki: Société néophilologique.
- HELLBERG, LARS 1987 (1980): *Ortnamnen och den svenska bosättningen på Åland*. Studier i nordisk filologi 68. Andra översedda och utökade upplagan. Helsingfors.
- HELLQVIST, ELOF 1980 (1939): *Svensk etymologisk ordbok*. Tredje upplagan. Lund: LiberLäromedel Lund – Bröderna Ekstrands Tryckeri AB.
- HOFSTRA, TETTE 1985: *Ostseefinnisch und Germanisch: Frühe Lehnbeziehungen im nördlichen*

- Ostseeraum im Lichte der Forschung seit 1961*. Groningen: Drukkerij van Denderen B.V.
- HULDÉN, LARS 1976: Namnet Åland. *Nordiska studier i filologi och lingvistik. Festskrift tillägnad Gösta Holm på 60-årsdagen den 8 juli 1976*, s.218–224. Lund.
- KOIVUSALO, ESKO 2007: Laki- ja hallintotekstien historia. *Suomennoskirjallisuuden historia 1*. s. 33–40. H.K. RIIKONEN – URPO KOVALA – PEKKA KUJAMÄKI – OUTI PALOPOSKI. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran toimituksia 1084. Helsinki.
- NIELSEN, NIELS ÅGE 1985: *Dansk etymologisk ordbog: ordenes historie*. 3. reviderede udgave med et tillæg 4. oplag. Gyldendals røde ordbøger. Copenhagen – København: Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag A/S.
- OJANSUU, HEIKKI 1920: *Suomalaista paikannimitutkimusta*. Turun suomalaisen yliopistoseuran julkaisuja. Turku.
- PAMP, BENGT 1988: *Ortnamnen i Sverige*. Femte upplagan. Sverige: Studentlitteratur.
- PITKÄNEN, RITVA LIISA 1986: *Turunmaan saariston suomalainen lainanimistö*. Suomen kirjallisuuden seuran toimituksia 418. Helsinki.
- SCHALIN, JOHAN 2008: Härdalar, namnet *Karis* och den första nedtecknade händelsen i Finlands historia. *Finsk Tidskrift* 8/2008. Åbo: Föreningen Granskaren r.f.
- SPNK = PAIKKALA, SIRKKA (toim.) 2007: *Suomalainen paikannimikirja*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 146. Jyväskylä: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus ja Affecto Finland Oy.
- SSA = *Suomen sanojen alkuperä: Etymologinen sanakirja*. 1 A–K 1992, 2 L–P 1995, 3 R–Ö. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, 2000.
- STÄHL, HARRY 1964: Saklig ortnamnsforskning. *Namn och bygd. Tidskrift för nordisk ortnamnsforskning* 52, s.1–14. Uppsala – Köpenhamn.
- WESSÉN, ELIAS 1958: *Svensk Språkhistoria I. Ljudlära och ordböjningslära*. Femte Upplagan. Stockholm – Lund: Almqvist & Wiksell.
- WESTMAN, IVAR 1935: *Nyländska önamn I. Västra och mellersta samt östra Nyland intill språkgränsen*. Särtryck ur Folkmålsstudier III. Helsingfors.

JOHAN SCHALIN: Ahuen maa and Alandh

The origin of the name of the autonomous Åland province in South-western Finland is controversial in both Swedish (first appearance *Alandh* in 1376) and Finnish (*ahuen maa* in the late 16th century). In the past both names were explained to be derivable from the Gothic word *ahva-* 'river, creek' or one of its cognates. This explanation is phonologically acceptable, although the name 'riverland' never did make any sense, because "rivers" or "creeks" are not characteristic of this province. In fact, there are hardly any "streams" or "brooks" in this barren and rocky archipelago. Another problem is that in the pre-Viking age, when the original sequence **ahw-* was simplified to become Old Scandinavian *ā*, there were no "provinces" in this region which could have had names in the first place.

Explanations that have since then been presented for these names are based on an innovation suggesting that the last element sw. *land* ~ fi. *maa* did not originally refer to the province, but specifically to one of the largest islands in the Åland archipelago. The oldest connotation of this element, the meanings of which are largely synonymous in Swedish and Finnish, was indeed 'large island' as in *Lolland*, *Langeland*, *Helgoland*, etc. To correspond to the Swedish name scholars have looked

for a large island with no other ancient name and with a brook or stream, which could be explained as being *the* island with *the* brook in this archipelago. The main problem with this approach is semantic: a brook is smaller than a creek and due to the uplift of the bedrock, the few creeklets that are there would have had to have been even tinier at the time of origin of this name.

As regards the Finnish name it could still, assuming that it also first meant a large island, have been borrowed from Proto-Norse, although it has also been suggested that the first element refers to what it seems to be, that is, the name for perch (*Perca fluviatilis*), which is *ahven(a)*.

The idea that the Finnish name may have an independent origin has in turn caused Lars Huldén to suggest in 1976 a reverse direction of borrowing in Proto-Norse times. Yet he failed to recognise the powerful semantic potential that developing his idea could have had. In later publications Huldén upheld this idea only as a secondary choice and retracted, preferring the option that a major island with a creeklet, practically unique in the whole archipelago, had been called 'creek island'.

The author of this article agrees with Lars Hellberg (1987) that this explanation is unsatisfactory; rather the idea of a borrowing from Late Proto-Finnic will be developed. The respective last elements in both languages are now considered separate later additions, while the first element is considered to have been borrowed as a proper name referring to the archipelago region as a whole, functioning as a terrain name rather than as an administrative province. Allusions to this meaning are found in the oldest occurrences of the word in the Finnish language.

The article continues by demonstrating that such a meaning would correspond to a very early borrowing from a presumed Proto-Germanic original **aʒwiðz* '(the) islands, (the) archipelago'. There are other examples of possible Proto-Germanic borrowed names from this period (SPNK, s.v. *Aurajoki*, *Eura*, *Karjaa* and *Kymijoki*). The later representative of this same word, and which is an exact match both phonologically and semantically **aʒwiðz*, is known in the form of *Öja* further north along the Finnish west coast, and there are several occurrences of *Öja* across Sweden, as well as one off the coast of Iceland in (*Vestmanna*)*eyjar*, colloquially called *Eyjar*. This borrowing could either have resulted in a Proto-Finnic *e*-stem **ahvi/*ahve- ← *aʒwiðz* as in the case of *Kymi ← *kwēmia(z)* or even more likely in a stem with a derivational suffix *-eh-* (< Middle Proto-Finnic **-efj- < Early Proto-Finnic *-eš-*) **afjvefj- ← *aʒwiðz*. In both cases the original, considering the historic forms of the name, could have been re-borrowed into Late Proto-Norse around the 7th century, which would coincide with the time that the islands were being (re-)settled by immigrants from Sweden.

The problem with this etymology is the fairly high degree of hypothesising involved. However, the supposed prehistoric Finnish original can be supported from three directions, by later representatives in two separate languages and by a plausible explanation of origin. Support for the form **ahveh-* is also found in a text from 1833. The type and development of the name is analogous with that of *Pohja* in the northern Baltic region, which also developed from a terrain name into provincial and regional names by means of adding elements before or after it. Finally, this etymology also renders superfluous one supposition for which there is no hard evidence, that is, the semantic shift from 'large island' to 'province/region'.

As long as no other irreproachable etymology for the Swedish name can be demonstrated, this explanation would appear to be a tempting one.

Johan Schalin: jschalin@welho.com

Runeberginkatu 28 B 38, 00100 Helsinki